

गुणस्तरीय प्राङ्गारिक मल तथा जैविक विषादी उत्पादन

नर्मस, २०७६

(मिति २०७६/१०/१९ को निर्णयानुसार (मा. मन्त्रीस्त) स्वीकृत)

भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

गण्डकी प्रदेश

Handwritten signature

Handwritten signature

9
Handwritten signature

Handwritten signature
२०७६/१०/१९

गुणस्तरीय प्राङ्गारिक मल तथा जैविक विषादी उत्पादन नर्मस, २०७६

पृष्ठभूमी

वोटविरुवालाई आवश्यक पर्ने खाद्यतत्वहरुको माटोमा उपलब्धता बढाउन तथा खेती बालीहरुलाई चाहिने खाद्यतत्वको आवश्यकता पूर्ति गर्न माटोमा प्राङ्गारिक वा रासायनिक मल वा दुवै मिसाउनुपर्ने हुन्छ। कारखानामा उत्पादन गरिने रासायनिक मल प्रयोगको सट्टामा स्थानीय श्रोतसाधनको उपयोग गरि उत्पादन गर्न सकिने प्राङ्गारिक मलको प्रयोगले माटोको पानी अड्याउने क्षमता बढाउने, सुक्ष्मजीवको क्रियाकलाप बढाउने तथा अन्य भौतिक, रासायनिक तथा जैविक गुणहरुलाई राम्रो बनाईराख्न सहयोग गर्दछ। तसर्थ, पर्यावरणीय स्वस्थता कायम गर्न तथा स्वस्थ कृषि उपजको उत्पादन र उपभोगमा जोड दिदै कृषि प्रणालीलाई दिगो बनाईराख्न प्राङ्गारिक मल तथा विषादीको उत्पादन तथा प्रयोग बढाउनु आवश्यक देखिएको छ।

कार्यक्रम सञ्चालनको उद्देश्य

१. उद्देश्य: यस नर्मस अनुरूप सञ्चालन हुने कार्यक्रमको उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेका छन्।

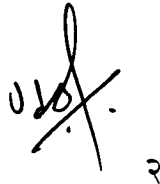
- क) गुणस्तरीय प्राङ्गारिक मल उत्पादन गरी प्राङ्गारिक कृषि उत्पादनमा टेवा पुऱ्याउने।
- ख) रासायनिक मल तथा विषादीको आयात तथा प्रयोगलाई न्यूनिकरण गरी पर्यावरणीय स्वस्थता कायम गर्ने।
- ग) स्वस्थ कृषि उपजको उत्पादन र उपभोगमा जोड दिने।
- घ) कृषि प्रणालीलाई दिगो बनाई राख्ने।

कार्यक्रम सञ्चालन प्रक्रिया

२. कार्यक्रम सञ्चालन: (१) यस नर्मस अनुरूप सञ्चालन हुने कार्यक्रम कृषि ज्ञान केन्द्र र माटो तथा मल परीक्षण प्रयोगशाला मार्फत सञ्चालन हुनेछ।

(२) कार्यक्रम सञ्चालन गर्नका लागि कृषि ज्ञान केन्द्रले एक प्राविधिक समिति गठन गरी आवश्यकता र उपयुक्तताको आधारमा क्लष्टर छनौट गर्नेछ। माटो तथा मल परीक्षण प्रयोगशालाले छनौट गर्ने क्लष्टरका लागि सम्बन्धित जिल्लास्थित कृषि ज्ञान केन्द्रको सहयोग लिन सक्नेछ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मन्त्रालय वा मातहतका निकायमार्फत सञ्चालन हुने प्राङ्गारिक खेती सम्बन्धी कार्यक्रमको साथमा यस नर्मस अनुरूप संचालन हुने कार्यक्रम एकैसाथ अभियानका रूपमा सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

(४) स्थानीय तहको लागत साझेदारीमा संचालन हुने क्लष्टरलाई विशेष प्राथमिकता दिइनेछ ।

(५) यस नर्मस बमोजिमका कार्यक्रमहरू संचालन हुनुपूर्व सम्बन्धित कार्यालयले लागत ईष्टिमेट तयार गरि कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ। कार्यक्रममा अनुदानग्राहिको तर्फबाट कम्तिमा १५ प्रतिशत लागत साझेदारी हुनुपर्नेछ।

सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरू

३. भकारो सुधार: भकारो सुधार कार्यक्रम सञ्चालन सम्बन्धि व्यवस्था देहाय बमोजिम हुनेछ ।

(१) पृष्ठभूमी: कृषकहरूलाई रासायनिक मल समयमा उपलब्ध नहुनु, ढुवानीमा समस्या पर्नुका साथै महंगो पर्ने भएकोले अभियानमुलक भकारो सुधार कार्यक्रम संचालन गरि प्राङ्गारिक मलको गुणस्तर विकास गर्न अति आवश्यक भएको छ ।

(२) प्राविधिक पक्ष: भकारो सुधार सम्बन्धि प्राविधिक मापदण्ड निम्नानुसार हुनेछन् ।

क) भकारो सुधार गर्दा कम्तिमा पनि २ वटा पशुका लागि भुँइबाट पिसाब नचुहिने गरी पक्कि गर्नुपर्नेछ ।

ख) पिसाब संकलन ट्याङ्किको ब्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

ग) भकारो अर्थात मलखाद फाल्ने खाडललाई घामपानीबाट जोगाउनका लागि छानो (खर वा जस्ताको) को व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

(३) आर्थिक पक्ष: लागत ईष्टिमेट बमोजिमको कार्य सम्पन्न भएपछि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने कार्यालयले प्राविधिकको अनुगमन प्रतिवेदनका आधारमा सम्बन्धित कृषकलाई बढीमा रु. १५०००/- (पन्ध्र हजार) सम्म अनुदान रकम उपलब्ध गराउने छ ।

४. भर्मिकम्पोष्ट: भर्मिकम्पोष्ट सम्बन्धि कार्यक्रम सञ्चालन व्यवस्था देहाय बमोजिम हुनेछ ।

(१) पृष्ठभूमी: गुणस्तरीय प्राङ्गारिक मलको उत्पादन र प्रयोगमा कृषक समूह तथा सहकारीलाई उत्प्रेरित गरी माटोको स्वास्थ्य र उर्बराशक्ति दिगो रूपमा कायम राख्ने व्यवस्थाको लागि कृषक

३

समूह/सहकारी मार्फत गड्यौलाद्वारा मल तयार (भर्मिकम्पोष्ट) गराई खेतवारीमा प्रयोग गराउनु आवश्यक भएको छ।

(२) प्राविधिक पक्ष: भर्मिकम्पोष्ट वेड र भर्मिबिडको छाना निर्माण गर्न र आवश्यक पर्ने गड्यौला खरिद गर्दा देहाय बमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्नु पर्दछ।

- भर्मिबिडको आकार - ३ मिटर लम्बाई तथा १ मिटरको चौडाइका दुई ओटा
- भर्मिबिडको छानाको आकार - ३.५ मिटर लम्बाई तथा ३.० मिटर चौडाई
- गड्यौला खरिद संख्या - २००० वटा

(३) आर्थिक पक्ष: लागत ईष्टिमेट बमोजिमको कार्य सम्पन्न भएपछि कार्यक्रम संचालन गर्ने कार्यालयले प्राविधिकको अनुगमन प्रतिवेदनका आधारमा सम्बन्धित कृषक समूह तथा सहकारी मार्फत प्रति कृषक बढीमा रु. २५,०००/- (पच्चिस हजार) सम्म अनुदान रकम उपलब्ध गराउने छ।

५. झोल मल: झोल मल सम्बन्धि कार्यक्रम सञ्चालन व्यवस्था देहाय बमोजिम हुनेछ।

(१) पृष्ठभूमि: झोल मल गाईबस्तुका पिसाब र झारपातहरुबाट बनाइने प्राङ्गारिक वस्तु हो र यो विरुवालाई मलको रूपमा, विषादीको रूपमा वा सिंचाइको रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ।

(२) प्राविधिक पक्ष: झोल मल सम्बन्धि प्राविधिक पक्ष निम्नानुसार हुनेछन् ।

क) झोल मल स्थानिय स्तरमा उपलब्ध अमिलो, टर्पो, पिरो आदि स्वाद आउने झारपात वा वनस्पतिहरु लाई टुक्रा बनाएर एउटा ड्रममा राखी त्यसमा गाईबस्तुको पिसाब, सख्खर वा भेली मिसाई बन्द गरेर राखेर झारपातहरुलाई सडाएपछि मिश्रणलाई छानेर तयार गरिन्छ।

ख) वनस्पती वा झारपातलाई टुक्रा बनाउन पर्ने भएकाले काट्ने हतियार तथा गाईबस्तुको पिसाब संकलन गर्न बाल्टी, बाटा जस्ता भाँडाहरु पनि आवश्यक पर्दछन् ।

ग) बचिला फलफूल, गाईबस्तुको पिसाब, वनस्पतिका पात पतिगर आदि कृषकले स्वयं संकलन गरी प्रयोग गर्नुपर्नेछ ।

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

(३) आर्थिक पक्ष: लागत ईष्टिमेट बमोजिमको कार्य सम्पन्न भएपछि कार्यक्रम संचालन गर्ने कार्यालयले प्लाष्टिकको ड्रम, काटने हतियार (जस्तै हसियाँ), गुड वा भेली, र बाटा/बाल्टी आदि सामग्री खरिद बापत अनुदानग्राहिलाई बढीमा रु. ५०००।- (पाँच हजार) सम्म अनुदान रकम उपलब्ध गराउने छ।

६. जीवामृत: जीवामृत सम्बन्धि कार्यक्रम सञ्चालन व्यवस्था देहाय बमोजिम हुनेछ।

(१) पृष्ठभूमि: "जीवामृत" भन्नाले माटोमा सूक्ष्म जिवाणुको क्रियाकलाप वृद्धि गर्न तयार गरिएको झोल सम्झनु पर्दछ। जीवामृत गाईबस्तुका पिसाब र गोबर प्रयोग गरी बनाइने प्राङ्गारिक वस्तु हो, यसमा बेसन, गुड र माटो जस्ता चीजहरू पनि मिसाइएका हुन्छन्।

(२) प्राविधिक पक्ष: जीवामृत सम्बन्धि प्राविधिक पक्ष निम्नानुसार हुनेछन्।

क) जीवामृत एउटा ड्रममा गाईबस्तुको पिसाब र गोबरमा सख्खर, प्राङ्गारिक माटो, गुड र बेसन मिसाई हप्ता दिन लगाई तयार पारिएको प्राङ्गारिक वस्तु हो।

ख) जीवामृत बनाउन माथि उल्लेखित वस्तुहरू आवश्यक पर्दछन्, साथै गाईबस्तुको पिसाब र गोबर संकलन गर्न बाल्टी, बाटा जस्ता भाडाहरू पनि आवश्यक पर्दछन्।

(३) आर्थिक पक्ष: लागत ईष्टिमेट बमोजिमको कार्य सम्पन्न भएपछि कार्यक्रम संचालन गर्ने कार्यालयले प्लाष्टिकको ड्रम, बेसन, प्राङ्गारिक माटो, गुड र बाटा बाल्टी आदि सामग्री खरिद बापत बढीमा रु. ५०००।- (पाँच हजार) सम्म अनुदान रकम उपलब्ध गराउने छ।

७. जैविक विषादी: जैविक विषादी सम्बन्धि कार्यक्रम सञ्चालन व्यवस्था देहाय बमोजिम हुनेछ।

(१) पृष्ठभूमि: जैविक विषादी भन्नाले वनस्पतिहरूबाट वा जीवित वस्तुहरूबाट कृषकको घरमा नै तयार गरिएको घरेलु विषादी तथा जिवाणुहरूको झोलबाट नेपालमा नै तयार गरिएका विभिन्न प्रकारका रोगकीरा व्यवस्थापन गर्न प्रयोग गरिने वस्तु सम्झनु पर्दछ।

(२) प्राविधिक पक्ष: जैविक विषादी सम्बन्धि प्राविधिक पक्ष निम्नानुसार हुनेछन्।

क) गाईबस्तुको पिसाब, गोबर तथा स्थानीय जडीबुटीको प्रयोगबाट जैविक विषादी तयार गर्न सकिन्छ।

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

५

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

ख) जैविक विषादी निर्माण गरी विक्री गर्ने सरकारी या अनुमति प्राप्त गैरसरकारी संस्थाहरुबाट खरिद गरी प्रयोग गर्न सकिने छ ।

(३) आर्थिक पक्ष: लागत ईष्टिमेट बमोजिमको कार्य सम्पन्न भएपछि कार्यक्रम संचालन गर्ने कार्यालयले प्रयोग भएको सामग्री वा जैविक विषादी खरिद बापत प्रति कृषक समूह/सहकारी लाई बढीमा रु. १०,०००/- (दश हजार) सम्म अनुदान रकम उपलब्ध गराउने छ ।

द. बायोचार: बायोचार तयारी सम्बन्धि कार्यक्रम सञ्चालन व्यवस्था देहाय बमोजिम हुनेछ ।

(१) पृष्ठभूमि: जैविक पदार्थलाई थोरै भन्दा थोरै अक्सिजनमा वा कालो धुवाँ नआउने गरि करिब ४०० देखि ८०० डिग्री तापक्रममा जलाएर बनाईने कार्बनयुक्त अंगारलाई बायोचार भनिन्छ । यसले माटोको भौतिक, रासायनिक र जैविक गुणलाई सुधार्ने कार्य गर्दछ ।

(२) प्राविधिक पक्ष: बायोचार सम्बन्धि प्राविधिक पक्ष निम्नानुसार हुनेछन् ।

क) खेर गएका पात पतिङ्गर, बगैँचाबाट काँटछाँट गरि आएका हाँगाविँगा, पशुले घाँस खाई बाँकि रहेका हाँगाविँगा, बनमाराका झगेल्टाहरु, झारपात र जनावरको हाडखुर वा अन्य बाल्न मिल्ने जैविक चीजहरुलाई बायोचार स्टोभमा कम अक्सिजनमा जलाएर तयार गर्न सकिन्छ ।

(३) आर्थिक पक्ष: लागत ईष्टिमेट बमोजिमको कार्य सम्पन्न भएपछि कार्यक्रम संचालन गर्ने कार्यालयले कम्तिमा एकपटक बायोचार बनाउने कार्य सम्पन्न भएको यकिन गरि बायोचार स्टोभ खरिदको लागि प्रति कृषक समूह/सहकारी लाई बढीमा रु. २०,०००/- (बीस हजार) सम्म अनुदान रकम उपलब्ध गराउने छ ।

[Handwritten signature]

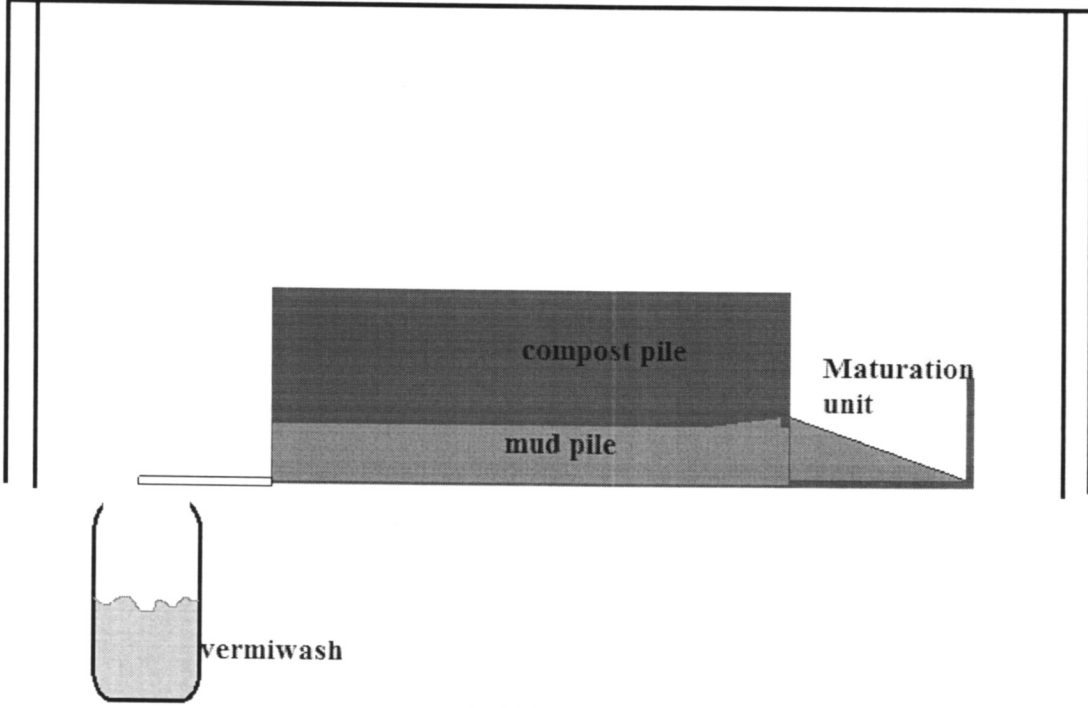
[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

अनुसूची-१

भकारो सुधार तथा भर्मिकम्पोष्ट सम्बन्धी संरचना

A. Sideview of the pit & collection area

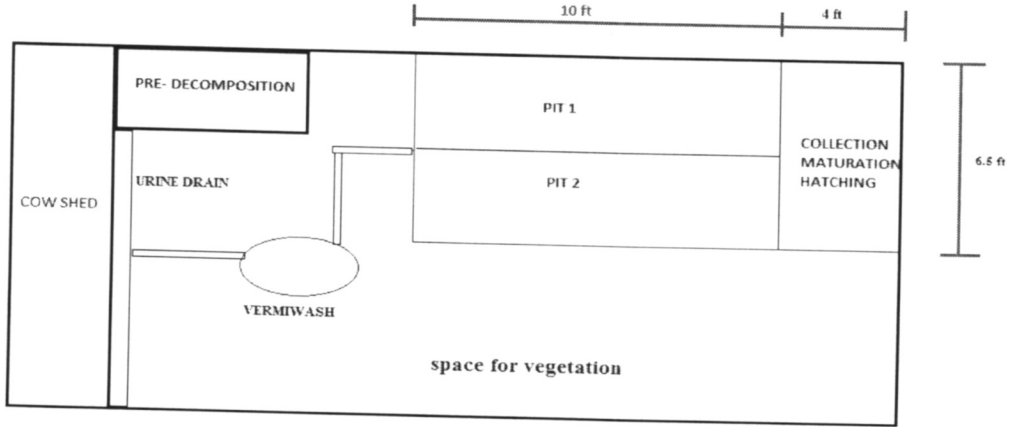
[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

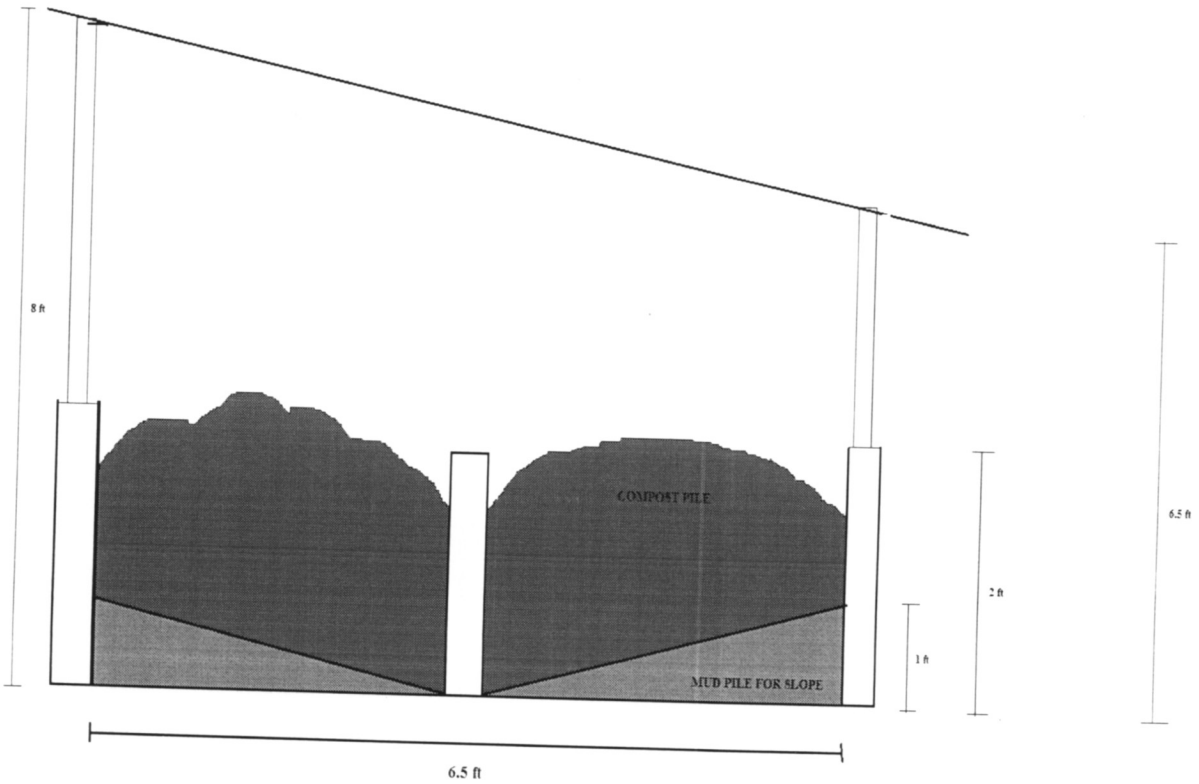
[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

B. Overall Setup

C. Front view/ Bed & Pile design

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

